Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Naučno-stručni kolokvij o izvedbenom projektu DC XXVIII: Teorijske i metodološke osnove planiranja i upravljanja prostorinim sistemom: (Sarajevo, 5. oktobra 1989)

Janković, Živorad

1989

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/904

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

NAUČNE KOMUNIKACIJE

XXVIII

Odjeljenje tehničkih nauka

NAUČNO–STRUČNI KOLOKVIJ O IZVEDBENOM PROJEKTU DC XVII

TEORIJSKE I METODOLOŠKE OSNOVE PLANIRANJA I UPRAVLJANJA PROSTORNIM SISTEMIMA

(Sarajevo, 5. oktobra 1989)

Sarajevo 1989.

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

N A U Č N E K O M U N I K A C I J E

XXVIII

Odjeljenje tehničkih nauka

NAUČNO–STRUČNI KOLOKVIJ O IZVEDBENOM PROJEKTU DC XVII

TEORIJSKE I METODOLOŠKE OSNOVE PLANIRANJA I UPRAVLJANJA PROSTORNIM SISTEMIMA

(Sarajevo, 5. oktobra 1989)

Urednik
Živorad Janković,
dopisni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Sarajevo 1989.

Učesnici Kolokvija

Dipl. ing. arh Duško Bogunović, IAU, Sarajevo
Dipl. ing. arh Stevan Borozan, Republički sekretarijat za prostorno uređenje, Sarajevo
Mr Mehmed Bublin, IAU, Sarajevo
Dr Milenko Ćuković, Zavod za planiranje razvoja grada, Sarajevo
Dipl. ing. arh Momir Hrisafović, direktor IAU, Sarajevo
Dipl. ing. arh Enver Haverić, JAUS, Sarajevo
Dipl. ing. arh Ferid Isanović, Skupština opštine, Sarajevo
Dopisni član Živorad Janković, ANUBiH, Sarajevo
Mr Tonko Radica, Urbanistički institut Hrvatske, Zagreb
Dr Rajmond Rehnicker, Arhitektonski fakultet, Sarajevo
Dr Aleksandar Veljković, Institut SANU "Jovan Cvijić", Beograd
Prof. dr Fedor Wenzler, Građevinski fakultet, Zagreb

Kolokviju ispred SIZ-a nauke BiH prisustvovali

Gordana Čolaković
Đenana Krek
Majda Šubara

Priloge dostavili

Prof. dr Boris Gaberščik, ZIL DSSS, Ljubljana
Dr Miroljub Kojović, JUGINOS, Beograd
Mr Tonko Radica, Urbanistički institut Hrvatske, Zagreb
Dr Aleksandar Veljković, Institut SANU "Jovan Cvijić", Beograd
Prof. dr Fedor Wenzler, Građevinski fakultet, Zagreb

SADRŽAJ

Strana

Uvodno izlaganje 5

Diskusija 9

Pismeni prilozi 29

UVODNO IZLAGANJE

Dopisni član Živorad JANKOVIĆ

Dozvolite mi da otvorim današnji kolokvij o izvedbenom projektu naučno-istraživačkog rada na DC–XVII, pod naslovom: "Teorijske i metodološke osnove planiranja i upravljanja prostornim sistemima". Srdačno pozdravljam sve učesnike Kolokvija. Zahvaljujem se na odzivu svima, posebno kolegama koji su pozvani i koji su dali svoje mišljenje i primjedbe kao pisane izvještaje na ovaj izvedbeni projekat.

Izvedbeni projekat koji je predmet naše današnje rasprave je jedan od niza naučnoistraživačkih projekata koji su prihvaćeni kao društveni ciljevi u narednom srednjoročnom periodu, a plod su koordinirane akcije SIZ-a nauke Bosne i Hercegovine i Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine na koncipiranju i iniciranju kompleksnih istraživačkih projekata od prioritetnog značaja za dalji skladniji društveno-ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine. Sedamnaest društvenih ciljeva sa brojnim tematskim oblastima i još brojnijim naučnim programima predstavlja širok dijapazon istraživačkih pravaca i projekata koji zahtijevaju i znatna materijalna sredstva, što dalje pretpostavlja izuzetnu društvenu odgovornost i potrebu da se oni podvrgnu široj javnoj raspravi i društvenoj ocjeni.

Cilj ovih sveobuhvatnih društvenih i stručnih razmatranja je da se provjeri društveno-ekonomska opravdanost, kao i kompatibilnost ovih istraživačkih projekata sa usvojenim strateškim razvojnim dokumentima i, naravno, kvalitet njihovih naučno-istraživačkih programa.

Značajnu pažnju u procesu valorizacije izvedbenog projekata čini današnji kolokvijum, na koji smo pozvali eminentne jugoslovenske naučnike i eksperte za oblast planiranja i upravljanja složenim prostornim sistemima.

Ja sam razmišljao da li da u uvodu iznesem koncept jednog veoma suženog rezimea ovoga društvenog cilja i izvedbenog projekta. Međutim, kada sam dobio izvještaje od nekih kolega, odustao sam od toga, jer sam vidio da je projekat veoma dobro prostudiran i shvaćen, te da bi ma kakvo koncizno iznošenje predstavljalo gubitak vremena.

Ja bih se u samom uvodu zadržao na jednoj drugoj stvari. Naime, želio bih da naglasim važnost i potrebu ovakvog istraživačkog projekta u uslovima kod nas u Bosni i Hercegovini, pa bih počeo sa sljedećim:

Predlagač i autor izvedbenog projekta ovog društvenog cilja je Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu.

Kao što vam je poznato (to ste mogli zaključiti i iz samoga teksta projekta), Institut je autor Prostornog plana Bosne i Hercegovine, kao i niza parcijalnih studija. Ove parcijalne studije su otkrile probleme i ukazale na čitav niz veoma ozbiljnih disfunkcija u brojnim prostornim sistemima i podsistemima.

Mnoga saznanja iz ovih planova i studija, na žalost, ostaju bez adekvatne realizacije i efekta, jer nam nedostaje, prije svega, kompleksan uvid u sve komponente društvenog razvoja, s jedne strane, a s druge i odgovarajući plansko-upravljački meha-

nizmi za njihovo provođenje, kontrolu i kontinuirano praćenje. Upravo ove činjenice su i inicirale predlaganje i razradu ovog izvedbenog projekta.

Naime, naša republika je zaista uložila znatne napore da se urade sve ove studije i da se dođe do određenih podataka, da se na taj način usmjeri urbanističko i prostorno planiranje u željenom pravcu. Međutim, kao što rekoh, mnoge od tih studija i mnogi od tih planova i projekata vrlo često završavaju samo u ladicama, na nekim zidovima, a njihova realizacija je vrlo često sasvim neadekvatna uloženom trudu i očekivanim rezultatima koji ih ne prate iz brojnih razloga. Koliko je akutna potreba za efikasnim rezultatima predloženog projekta, dozvolite mi da ilustrujem na primjeru Sarajeva.

Novelacija Generalnog urbanističkog plana, čije usvajanje datira od 1967. godine, otpočela je prije cca 10 godina. U tu svrhu su urađeni sljedeći projekti, analije, studije i planovi. Ja ću ih sada samo citirati da vidite i kojim redoslijedom su rađene. Iz toga ćete moći zaključiti otprilike o samom metodološkom pristupu ovom poslu, koji, kao što vidite, traje već deset godina:

Prvo je urađen Projekat za izradu Razvojnog plana grada Sarajeva, zatim Analiza dosadašnjeg razvoja od 1971. do 1983. godine, pa je poslije toga urađen i 1983. godine prihvaćen jedan akt koji nosi naslov Osnovne konceptualne i sadržajne determinante razvojnih planova grada Sarajeva. U 1986. godini je urađen Prostorni plan grada Sarajeva za period 1986. do 2000. godine. Iza njega je slijedio Srednjoročni plan za period 1986–1990. godine i, na kraju, Urbanistički plan grada Sarajeva za period do 2015. godine, koji je upravo sada u fazi definitivnog usvajanja.

Za ove planove je urađeno cca 13 veoma ozbiljnih, vrijednih, kompleksnih studija, koje su služile kao podloga za planiranje ovih brojnih gradskih sistema.

Ove jeseni treba i formalno da se usvoji Urbanistički plan grada Sarajeva. Veliki broj stručnjaka i eksperata za pojedina područja je učestvovao u ovom radu, a za ovu sintezu, finalni dokumenat utrošeno je i veoma mnogo sredstava. Sada se postavlja pitanje kakva je sudbina Urbanističkog plana u njegovoj daljoj realizaciji? Na žalost, mogu vam reći – krajnje neizvjesna.

Već sada smo svjedoci da se neke osnovne postavke pojedinih gradskih sistema intervencijama opština, pa čak i mjesnih zajednica, mijenjaju.

Često su nam i iz Zavoda stizali neki regulacioni planovi i urbanistički projekti za pojedine manje prostore, ambijente, koji nisu u saglasnosti sa vrlo kategoričnim postavkama i zaključcima plana i pratećih studija. Prema gruboj procjeni, ovaj posao je radilo oko 50 stručnjaka u trajanju od 10 godina, što je veoma mnogo koštalo grad. Zbog neadekvatnog mehanizma za njegovo sprovođenje, kontrolu i monitorijum, zbog neažurnih podataka i nikakvih informacionih sistema i izuzetno naglašene nedisciplne u provođenju, bojim se da će jednim dobrim dijelom ogroman napor i ogromna sredstva koja su uložena biti uzaludna.

Kakva je bila sudbina prethodnog plana, najboje ilustruje činjenica da je u periodu njegovog provođenja u gradu izgrađeno oko 40 000 bespravnih stambenih zgrada sa oko 60 000 stambenih jedinica. Ni u drugim gradovima situacija nije ništa bolja, a ekološke probleme da i ne pominjem.

U projektu ste pročitali kakvo je stanje u raznim koridorima u našoj republici koji su već izuzetno gusto nastanjeni i sa velikom koncentracijom industrije, sa aerozagađenjem i svim ostalim vrstama zagađenja itd. Očigledno je u ovoj oblasti nužan jedan vrlo brz i energičan, stručan i naučan zaokret. Dakle, nedostatak jedne

konzistentne teorijske i metodološke osnove planiranja, ali isto tako i upravljanja prostornim sistemima, njihovog praćenja u cjelini i u svim njihovim međuuticajima.

Ja sam iznio samo ovaj primjer, a mislim da bi svaki od vas mogao da ukaže na po neki vrlo sličan koji bi nam potvrdio izuzetnu neophodnost upravo ovako programiranog istraživačkog projekata.

Sada bih zamolio kolege recenzente da iznesu svoje mišljenje, prijedloge i primjedbe kako bi od ovoga projekta društvo dobilo ono što i očekuje.

Diskusiju možemo voditi o projektu kao cjelini ili o pojedinim tematskim oblastima prema užim specijalnostima recenzenata.

Bilo bi, isto tako, veoma korisno ukoliko se u pojedinim sredinama rade neki slični naučnoistraživački projekti da nas informišu o tome, jer i ovaj projekat predviđa saradnju na jugoslovenskom nivou i šire. Radi se o izuzetno ozbiljnom i kompleksnom zadatku, koji zaista traži i odgovarajuću kadrovsku podlogu.

Ja vas još jednom pozdravljam i zamolio bih vas da uzmete učešća u diskusiji.

DISKUSIJA

Prof. dr Fedor WENZLER

(neautorizovana diskusija)

U cjelini mislim da mogu dijeliti mišljenje koje je iznio kolega Gaberščik. Ja sam ga vrlo kratko formulirao u smislu da je to vrlo ambiciozan projekat i da bi mogao predstavljati značajan doprinos znanosti u ovoj oblasti ne samo u Bosni i Hercegovini nego i šire. Zapravo sam htio reći da je to faktički prvi put u Jugoslaviji da se jedan ovakav projekat koncizno i na određen način kompleksno predviđa i planira i osobno bih želio da se on stvarno može i realizovati.

Međutim, ja sam također upozorio na određene probleme koji se mogu pojaviti, a o čemu je nešto bilo govora i u tekstovima materijala koji smo dobili, a to je činjenica da bi ovaj društveni cilj XVII na neki način mogao biti sinteza nekih drugih društvenih ciljeva, ali je to dosta kompleksno i teško provodivo. To sam imao prilike vidjeti na jednom sličnom projektu koji smo mi u Hrvatskoj radili u periodu 1981–1985. g. i prethodnom periodu rada na znanstvenim istraživanjima, a radi se o tome da svi ovi drugi društveni ciljevi, gotovo svi, na neki način dotiču prostorni program i ukoliko se ne ostvari određena veza među tim projektima i među njima međusobno, posebno sa ovim društvenim ciljem XVII, onda će se vjerovatno izgubiti ne samo na tempu rada nego će se izgubiti i na kvalitetu. Radi toga sam predložio da bi trebalo tu međusobnu koordinaciju institucionalno provesti, još mi nije jasno kako, i to u više krugova. Znači da tu bude uspostavljen nekakav fri bek između tih istraživanja, jer inače će se i društvena sredstva paralelno trošiti na neki način za istraživanja koja mogu biti i te kako korisna baš za ovaj društveni cilj XVII.

Možda bismo o tome mogli danas malo porazgovarati, jer, konačno, ovdje su predstavnici i Akademije, koja, pretpostavljam, vrši neku vrstu naučnog nadzora nad svim ovim projektima koji su predviđeni.

Imao sam i određene primjedbe u okviru ovog društvenog cilja XVII – na TO 1, i to prvenstveno u ovom smislu da je možda previše težište stavljeno na vezanje na postojeći sistem društvenog planiranja i od njega se polazi, iako nam je danas već potpunu jasno da je to jedan sistem koji je zapravo krahirao, jer je konačno i naša današnja ekonomska situacija takva da je vjerovatno da je taj sistem bio bolji da bismo i mi bili u jednoj drugačijoj situaciji. Dakle, taj postojeći sistem društvenog planiranja je na neki način kompromitiran i ne bi trebalo polaziti od njega u ovom istraživanju, nego bi trebalo vjerovatno postaviti neke druge paralelne alternative u sistemu iz kojih bi onda moglo proizići i dalje istraživanje u ovoj tematskoj oblasti. Ja sam to čak i formulirao ovako da bi trebalo izbjegavati polazište od tog jedinstvenog i tzv. samoupravnog planiranja i odlučivanja, jer je u njemu dominirala politika, voluntarizam i birokratija nad strukom i nad znanjem. Dakle, struka i znanje su uvijek bili potisnuti. Vi koji radite na ovim poslovima to vrlo dobro znate i trebalo bi učiniti određeni preokret.

Što se tiče pojedinih tematskih oblasti iz izvedbenog projekta, barem meni nije bilo dovoljno jasno u kojoj mjeri će istraživanja u završnom dijelu biti konkretizirana na prostoru Bosne i Hercegovine. To je vrlo konkretno dato u TO 4 i TO 7. Mišljenja sam da bi bilo dobro da se to dopuni, jer vjerovatno su takve konkretizacije predvidene, ali one za ljude koji su izvan uže struke možda nisu dovoljno čitljive.

Osim toga, predložio sam da se TO 2 MPD spoji sa TO 3 u jedan program. Radi se o informatičkim sistemima.

I na kraju sam u svom kratkom mišljenju o ovom projektu upozorio da ukoliko dođe do nedostatka sredstava da se cjelokupni, po mom mišljenju vrlo ambiciozni program, provede i ako dolazi do nekog izbora prioriteta u istraživanjima, po mom mišljenju, apsolutni prioritet bi trebalo da ima TO 4 "Prirodni prostorni podsistemi Bosne i Hercegovine". Jer je u okviru ove tematske oblasti i zaštita okoline i ekologija, koja je danas vjerovatno jedno od najkritičnijih područja ne samo u Jugoslaviji nego, posebno, u Bosni i Hercegovini, a zatim naseobinski prostori i podsistemi, jer su oni na neki način, isto tako, vezani za jedan kvalitetniji život, što je, možemo reći, na neki način povezano za ovu TO 4. Vjerovatno bi iz tih istraživanja onda mogla proizići određena saznanja u kojima se danas još luta, a u sklopu kojih je možda i ovaj problem koji je kolega Janković iznio: kako se nikako ne može doći na zelenu granu sa tim generalnim planovima velikih gradova dijelom i zbog toga jer su nam srednji i manji gradovi na nekin način u stagnaciji, a koncentracija stanovništva ide u velike i veće gradove i oni, naravno, time postaju neupravljivi. To je jedan od vrlo ozbiljnih problema.

Mr Tonko RADICA

(neautorizovana diskusija)

Slušajući vaše izlaganje, zatim ono što je napisao kolega Baborščik i što je sada rekao kolega Wenzler, treba reći da ima stvari koje kao da smo zajednički zapazili. U svakom slučaju, možemo slobodno reći da se nekako pridružujemo primjedbama koje su date.

U svakom slučaju, meni se čini da je ovaj cjelokupni program istraživačkog rada Bosne i Hercegovine ambiciozan i mislim da ga svakako treba prihvatiti i podržati, a osobito, što se nas ovdje tiče, ovog predmeta koji istražuje prostor, odnosno planiranje i upravljanje prostornim sistemima. U novije doba, u našem savremenom radu znanstvena istraživanja moraju postati podloga i potreba prostornog planiranja, da to omogući njegov kontinuirani rad, ažuriranje planova, da pomaže osposobljavanju kadrova, pogotovo što je to jedan interdisciplinarni rad kojem svoj doprinos daje više struka, koji traži dulje osposobljavanje. Zato mislim da je jedan ovakav projekat istraživačkog rada dobrodošao i biće koristan ne samo za Bosnu i Hercegovinu nego i šire za Jugoslaviju.

Drugo što sam mislio ovdje istaći jeste da se u savremenom pristupu prostornom planiranju polazi od toga da su prostor i okolina nedjeljiva cjelina, da se moraju jedinstveno istraživati, razmatrati, planirati, unapredivati, jer je nemoguće utvrditi razgraničenje izmedu prostora kao podloge za razvoj pojedinih djelatnosti i kvalitete tog prostora, koja obuhvata sva prirodna bogatstva, sadržaje i rezultate djelovanja čovjeka u prostoru. I prostor i okolina su bitni element društvene reprodukcije i važan su faktor razvitka. Na žalost, do sada u planiranju u našoj zemlji nisu bili dovoljno uvažavani, zbog čega i jesu mnogi promašaji u izgradnji.

Zato mislim da treba podržati prijedlog ovog izvedbenog projekta da se, s obzirom da on ide na jednu interdisciplinarnost, na neki način sintetiziraju rezultati istraživanja o ovoj temi u drugim projektima, da se utvrdi bolja saradnja između poje-

dinih projekata, da se prouči povezanost društvenih ciljeva, usklade projekti između sebe i čak, kako je ovdje sugerirano, mislim da je prihvatljivo da se neke teme, koje su inače predviđene drugim projektima, obrade u sklopu ovoga projekta DC XVII. To je onaj dio u kojem se govori o urbanizaciji prostora, planiranju i zaštiti životne sredine itd.

Treća stvar koju sam mislio ovdje naglasiti odnosi se na jedan od najbitnijih zadataka u ovom radu: uspostavljanje informacijskog sistema prostora, banke relevantnih podataka o prostoru i prostornom planiranju i istraživanju i automatske obrade podataka. To je sigurno prioritet i značilo bi veliku pomoć i u ovom istraživanju i kasnije.

Četvrto što sam mislio istaći i što sam u svome tekstu napisao (a što ću vam ovdje predati), to je da je u svakom slučaju prostor faktor razvitka, ali on predstavlja i određeno ograničenje. U tom prostoru dolazi do raznih kolizija, do konflikata, i zato je važno utvrditi dokle se može opteretiti prirodni prostorni sistem a zatim analizirati sve uticaje na prostor: kako se oni međusobno prožimaju i kako utiču na korištenje tog prostora.

Mislim da treba u potpunosti podržati temu o ekosistemima Bosne i Hercegovine i mogućnostima razvoja na principu ekološke optimalnosti. Također mislim da se treba ograditi od one druge teme koja govori o ekonomskoj optimalnosti, a koja je do sada bila dominantna u našem društvu i koja je u mnogim prilikama išla nauštrb i na štetu kvaliteta životnog prostora jer je sve bilo podređeno ekonomici. Malo se vodilo računa o ekologiji i ekološkim aspektima razvitka.

Osobno mislim da bi trebalo u ovim istraživanjima sagledati problem lociranja raznih prometnih i drugih infrastrukturnih, energetskih, vodoprivrednih, proizvodnih, komunalnih objekata i njihov uticaj na okolinu. Ne bi smjelo da dolazi do izgradnje bez sagledavanja znanstvenih i stručnih aspekata uticaja okoline tih objekata na prostor, gdje je često bilo neracionalno korištenje prostora, nametale su se pojedine funkcije drugima, pa su otuda proizlazili konflikti i kolizije u prostoru.

Kao što je kolega Wenzler maloprije istakao, iz svjetskih iskustava se zna da u tržišnoj privredi gubi na značenju ekonomsko planiranje, a s druge strane, dobija na značenju prostorno planiranje. Zato su ta istraživanja, posebno znanstvena istraživanja, dobila na značaju vezano za prostorne sisteme. Iz iskustva i razgovora sa mnogim kolegama u drugim zemljama došli smo do saznanja da bi tako nešto trebalo i kod nas da prevlada.

Peta tačka o kojoj sam govorio to su eko teme koje govore o naseobinskom sistemu i procesu urbanizacije. Naime, jedan novi koncept koji se nekako probija kod nas u našoj zemlji je koncentrični i ravnomjerniji razvitak cjelokupnog teritorija Republike i zemlje – lociranja razvitka na većem broju žarišta i polova, a ne koncentracija na samo nekoliko većih središta. Zato mislim da je ovdje potrebno posebnu pažnju posvetiti usporovanju kvantitativnog rasta velikih gradova, izučavanju upravljanja kvalitete života u tim gradovima; zatim jačanju rasta manjih gradova, problemu smanjenja migracija općenito; zatim smanjenju dnevnih migracija na velike udaljenosti, koje su bile dosta neracionalne. S tim u vezi potrebno je približavanje radnih mjesta mjestu stanovanja i obratno. Tu je i problem regionalnog razvitka i razvitka razvojnih središta itd.

Dakle, potrebno je posebno izučavati naseobinski sistem, i to iz raznih aspekata. U izučavanju procesa urbanizacije treba posmatrati ne samo grad nego i prigradska urbanizirana područja i naselja, uključujući aspekte problema gradskih aglomeracija, gradskih regija, metaportatskih područja i sl., što je prihvatljivo za našu sredinu itd.

Istraživanja ovih pitanja – ako sam dobro shvatio nisu planirana, a mislim da bi trebalo ipak sagledati tu našu budućnost i dati neke prognoze kretanja broja stanovnika za Republiku, opštine i veća središta. To je posao od kojeg se dosta bježi, jer je dosta neizvjestan. Ali, mislim da neke prognoze i projekcije treba ovdje dati da vidimo da li postoje područja sa tzv. viškom stanovništva koje u budućnosti može iseljavati u druge prostore ili će tih prostora biti sve manje i manje i možda će se i postaviti problem odlaska stanovništva u imigracijska središta koja planiraju svoj razvitak.

Šesto. Htio sam reći da bi bilo korisno predvidjeti (nešto u tom smislu je ovdje rečeno) razmjenu iskustava, ideja i rezultata sa znanstvenim i stručnim istraživačima i institucijama iz drugih republika koji istovremeno rade slične poslove. Na primjer, u Hrvatskoj je upravo sada u toku rad na znanstvenoj osnovi projekta Dugoročnog programa društveno-ekonomskog razvoja Hrvatske do 2010. godine, unutar kojeg su prirodni resursi, prostor i zaštita životne okoline poseban projekat, i Dugoročan razvoj Hrvatske, čiji je nosilac Urbanistički institut Hrvatske iz Zagreba.

Mislim da bi razmjena iskustava bila od obostrane i višestruke koristi.

Isto tako, mislim da dosadašnja praksa prostornog planiranja, osobito na izradi republičkih planova, iziskuje potrebu međurepubličke saradnje i da bi trebalo u tim istraživanjima i međusobnim kontaktima posebnu pažnju posvetiti graničnim područjima između republika, osobito s obzirom na teme kao što su promet i druga infrastruktura, zaštita čovjekove okoline uticaj gradova jedne republike na područja u drugoj republici itd.

Mislim da bi se mogle utvrditi zajedničke metode rada, modeli, kriteriji, indikatori itd. U svakom slučaju, potrebna je međusobna koordinacija i usklađivanje, s jedne strane, naučnoistraživačkog rada, a s druge strane, samog rada na prostornom planiranju.

Dr Milenko ĆUKOVIĆ

Čast mi je što sudjelujem na ovom naučno-stručnom kolokviju, koji će vjerujem, biti od istorijskog značaja za razvoj planiranja i upravljanja prostornim sistemima na području Bosne i Hercegovine. Tema izvedbenog projekta društvenog cilja XVII "Teorijske i metodološke osnove planiranja i upravljanja prostornim sistemima" je izazovna koliko i aktuelna, fundamentalna koliko i pionirska, pa nije čudno što izaziva toliko pažnje ne samo u stručnim krugovima već među svim učesnicima u procesu planiranja i upravljanja prostornim sistemima.

Već dugi niz godina osjeća se potreba osmišljavanja teoretske i metodološke osnove planiranja i upravljanja prostornim sistemima. Učinjeno je nekoliko pokušaja, na jugoslovenskom nivou, u cilju utvrdivanja jedinstvene metodološke osnove za jedinstvenim kriterijima i pokazateljima za potrebe planiranja i uređenja prostora.

Na žalost, samo djelimični uspjesi ukazuju na kompleksnost i težinu ovog zadatka. Javljaju se mnogi problemi ne samo subjektivni već i objektivni, ne samo finansijski i materijalni već znanstveni, kadrovski i organizacioni.

Kako je naš zadatak da razmotrimo stručni aspekt projekta, izniječu neka razmišljanja koja se odnose na naučnu stranu projekta.

1. S obzirom na fundamentalni karakter ovog istraživanja, njegovu cjelovitost (zastupljene su sve komponente razvoja u horizontalnom smislu) i obuhvatnost (obuhvaćeni su svi nivoi planiranja u vertikalnom smislu), logično se javlja potreba da se konstituiše jedan novi okvir u kojem će se ubuduće identifikovati pojave i procesi u prostoru i vremenu. Brojne naučne i stručne discipline ne bi mogle imati jednu zajedničku metodu, pa je ispravan izbor "sistemskog pristupa" kao jedine mogućnosti postuliranja zajedničkog pristupa rada. *Međutim, mora se imati u vidu da baš ta cjelovitost i obuhvatnost pristupa u ograničenom vremenu istraživanja može biti manjkavost u smislu isticanja bitnih elemenata istraživanja.* Nadam se da nećemo upasti u tu zamku da uz obilje podataka o nizu problema ne možemo izdvojiti relevantne.

2. U obrazloženju ovog naučnoistraživačkog projekta tvrdi se da je teško odvojiti predmet istraživanja od cilja istraživanja, jer predmet ovog istraživanja su prostorni sistemi, a cilj istraživanja su metodi upravljanja tim sistemima. Sa ovom tvrdnjom teško se složiti, jer ciljevi su trajna opredjeljenja, pa je u ovom istraživanju cilj *razvoj konceptualne, teorijske i metodološke osnove koja društvu omogućava efikasno i naučno zasnovano upravljanje procesima u prostoru.* Cilj – zadatak je određen u vremenu i prostoru i u ovom projektu mogao bi biti *razvoj metoda i tehnika primjerenih materijalnim i kadrovskim potencijalima, nivou razvoja i naučnih saznaja koja omogućavaju racionalno upravljanje prostornim sistemima.*

Operacionalizacija cilja, tj. utvrđivanje cilja zadatka ili etapnosti cilja ne bi trebalo da dovodi do miješanja cilja i predmeta istraživanja. I kad cilj – zadatak postaje predmet rada, to nije predmet istraživanja, jer metod ne možemo istraživati i utvrđivati same po sebi, već na osnovu istraživanja zakonitosti funkcionisanja prostornih sistema. Istina, to je i rečeno u ovom projektu, ali mislim da treba posvetiti punu pažnju utvrđivanju ciljeva, njihovoj operacionalizaciji, što će pomoći potpunijem definisanju predmeta i cilja istraživanja. Potrebno je postići uravnoteženost i skladnost između utvrđenih ciljeva, odabranih metoda i predmeta istraživanja. Metodi treba da budu primjereni ciljevima i predmetu istraživanja.

3. Treća primjedba se nadovezuje na prvu (karakteristike "sistemskog pristupa"), odnosno na drugu primjedbu (ciljevi istraživanja), a odnosi se na *strukturu sadržaja.* Naime, u obrazloženju projekta ističe se specifičnost tematske oblasti II, koja predstavlja konceptualnu i teoretsku osnovu istraživanjima u ostalim TO ovog projekta; predstavlja početak i kraj cjelokupnog istraživanja u funkciji DC XVII. U skladu sa ciljem istraživanja u okviru TO II daju se polazne, fundamentalne teorijske, metodološke i sistemske postavke za ostalih 5 TO, u kojima se istražuju procesi, uočavaju bitni faktori koji utiču na odvijanje ovih procesa, utvrđuju zakonitosti po kojima se odvijaju ti procesi, razrađuje sistem indikatora za praćenje (monitoring) odvijanja ovih procesa, da bi se omogućila povratna sprega između planiranja i upravljanja prostornim sistemima.

Ako su ovi stavovi tačni, struktura sadržaja cjelokupnog istraživanja mora jasno iskazivati gdje je težište istraživanja. Metode i tehnike nikad nisu bile bit procesa planiranja i upravljanja prostornim sistemima, već su samo sredstvo, ali u ovom istraživanju težište je na TO II, a druge TO se istražuju samo koliko je potrebno za potpunije definisanje TO II.

4. Struktura sadržaja treba da ima određenu konzistentnost, ali i da izražava *slijed aktivnosti.* U dinamici istraživanja vrlo je šturo o tome rečeno i nije jasno kada

će se izvršiti fundamentalna istraživanja u TO I i TO II da bi sva istraživanja na svim naučnim programima počela u prve dvije godine? Ovo je vrlo ambiciozno postavljeno i pitanje je da li je realno?! pogotovo kad se traže povratni rezultati istraživanja procesa, njihove zakonitosti i faktori koji bitno utiču na procese, da se ugrade u vidu sinteze u metode i naučni instrumentarij za efikasno upravljanje "prostornim sistemima" kako bi se prevazišla današnja praksa tradicionalnog pristupa u planiranju i upravljanju prostorom.

5. Uložen je veliki napor da se primjeri obrada tematskih oblasti i naučnih programa strateškom cilju; sagledavanju konceptualne, teorijske i metodološke osnove koja bi omogućila društvu efikasno i naučno upravljanje procesima u prostoru. Međutim, uprkos tome, u nekim naučnim programima se govori o ciljevima istraživanja, a u drugim o ciljevima razvoja pojedinih razvojno-planskih oblasti, iako svi NP imaju ista poglavlja: predmet istraživanja, cilj istraživanja i sadržaj istraživanja. Potrebno je uložiti dodatne napore da se primjeri obrada svih NP, kako je većina i obrađena, ciljevima istraživanja.

6. Bez obzira na različitost i specifičnost NP, ciljevi istraživanja mogli bi se struktuirati na sljedeći način:

– analiza procesa u vremenu i prostoru,
– utvrđivanje zakonitosti odvijanja procesa,
– bitni faktori koji utiču na tokove procesa,
– razrada sistema indikatora za praćenje odvijanja procesa.

Pri tome treba voditi računa o dijalektičnoj povezanosti: ciljevi – kriteriji – standardi, provjera da se na osnovu usvojenih ciljeva utvrđuju kriteriji, na osnovu utvrđenih kriterija usvajaju standardi, a na osnovu standarda provjeravamo da li su ostvareni ciljevi.

Ovo su samo neka razmišljanja o ovom projektu, koja se, ako se usvoje, mogu lako ugraditi. Nezavisno od ovih primjedbi, cijenim da je projekt urađen na vrlo visokom stručnom i naučnom nivou i da predstavlja cjelovit i sveobuhvatan pokušaj konstituisanja teorijske i metodološke osnove planiranja i upravljanja prostornim sistemima. Nesumnjivo, to je prvi pokušaj kod nas, pionirski zadatak sa dalekosežnim značenjem za razvoj teorije i prakse planiranja i upravljanja prostorom. Zato mislim da zaslužuje sve pohvale i punu podršku u realizaciji.

Dipl. ing. arh. Stevan BOROZAN

Ja ovdje predstavljam korisnika ovog istraživanja, znači jednu izuzetno zainteresovanu stranu koja bi rezultate ovih istraživanja trebalo ne samo da koristi nego i da pretoči u niz mjera (ekonomskih, regulativnih, zakonodavnih, itd.).

Prema tome, mi smo veoma zainteresovani i zbog toga smo ovome posvetili i posebnu pažnju.

Htio bih da kažem da je ideja o potrebi rada na jednom ovakvom projektu koji bi naučno i teorijski obradio fenomen prostora kao aktivnog činioca razvoja i njegove bitne pretpostavke, kao i pretpostavke za njegovim racionalnim i efikasnim

upravljanjem stara više godina. Uobličena je još 1984. godine poslije onog sastanka prostornih planera u Ljubljani, a rođena je kao direktna potreba nastavka istraživanja prostornih mogućnosti i prostornog razvoja Bosne i Hercegovine nakon donošenja Prostornog plana Republike 1982. godine. Jer tada smo zapazili da, i pored višegodišnjih i raznovrsnih istraživanja koja su obavljena u postupku pripreme Prostornog plana (neka od tih istraživanja su ovdje navedena, ali nisu sva, pa će vjerovatno u definitivnom tekstu i to biti navedeno) da je ostalo podosta toga na što se u tom mementu nije mogao dati jedan egzaktan odgovor. To se, u prvom redu, odnosi na korelacije ekonomskog razvoja u odnosu na prostorne mogućnosti, na tehnološki razvoj, socijalni razvoj, društveni razvoj, ekonomski razvoj, odnosno na prirodne izvore i mogućnosti, s jedne, i datosti tog prostora sa potrebama društva u cjelini, s druge strane.

Zbog toga smo mi u postupku koji je prethodio njegovom formiranju ovaj izvedveni projekat, u fazi kad je utvrđivana potreba za zasnivanje ovog društvenog cilja u funkciji planiranja i upravljanja prostorom, nazvali DC XVII. Tada smo dali mišljenje da on zaslužuje izuzetnu pažnju iz više razloga, od kojih telegrafski pominjem samo neke:

– Stanje prostornog uređenja i stanje životne sredine u Bosni i Hercegovini nije na zadovoljavajućem nivou.

– Prostorne strukture i resursi neracionalno se koriste. Sve je očiglednije ugrožavanje dobara od opšteg društvenog interesa. Svjedoci smo što se radi sa poljoprivrednim zemljištem. Šume ne samo što se sijeku od gola nego se i suše. Vode su enormno zagađene i u ovom času sigurno imamo preko 20 miliona jedinica tereta zagađenja u vodama Bosne i Hercegovine. Mineralna bogatstva koristimo kako koristimo. Istina, mi imamo 33% jugoslovenskih ugljeva. Dosad smo izmislili jedino način da te ugljeve sagorimo i iskoristimo tridesetak procenata njihove kalorične vrijednosti sa svim posljedicama koje iz toga proizlaze, iako je veoma poznato da se preko 200 korisnih proizvoda može dobiti iz ugljeva. Sa stanjem vazduha znate kako je. Zbog stanja vazduha dolazi čak do ekoloških buntova, protesta. Tu je i kulturno i prirodno nasljeđe itd. Dakle, prostorno relevantni elementi, bilo da su obezbjeđivali podobnost ili prednost ili da su bili usporavajući ili ograničavajući faktor u današnjem društveno-ekonomskom odnosu materijalnom razvoju, nisu bili adekvatno vrednovani i poštovani.

Posebno zabrinjava nekonzistentnost, anarhičnost, stihijnost politike korištenja i upravljanja, odnosno odlučivanja o sve rjeđim i sve oskudnijim zajedničkim dobrima. Nabrojao sam samo neke: poljoprivredno zemljište, šume, čista voda, nezagađen vazduh i tako dalje.

Zbog svega toga dali smo punu podršku potrebi utvrđivanja i uspostavljanja ovog društvenog cilja, stavljajući ga ne na kraj, kako je to učinjeno po nekom redoslijedu, nego u sam vrh društvenog interesa, s obzirom da harmoničan, osmišljen i racionalan privredni razvoj stvara pozitivne pretpostavke za sveukupni socijalni i materijalni razvoj društva.

Primjedbe i sugestije koje smo tom prilikom dali obrađivaču uglavnom su prihvaćene i ugrađene su u ovaj inovirani izvedbeni projekat.

Međutim, urađeni ili najavljeni aspekti društveno-ekonomske politike i društveno-ekonomske transformacije i korjenite reforme sistema neizbježno moraju naći svoje adekvatno mjesto i ulogu u oblasti planiranja i upravljanja prostorom i resursima.

Moram da kažem, iako sam i sam na izvjestan način učestvovao i radio na konceptu ovog posla, da očekujem od njega više nego što je danas ovdje rečeno.

Naime, već utvrđena ustavna i zakonska rješenja u pogledu tretmana vlasništva imaju ozbiljne refleksije i na oblast prostornog uređenja i urbanizma. Vi znate da nema ili neće biti više ograničenja u pogledu ulaganja kapitala u privredu ili u stambene objekte. Već postoji takva mogućnost. Danas čovjek može vlastitim kapitalom da napravi cijela naselja ili dijelove gradova.

Vjerovatno će to imati određenog uticaja na koncipiranje ne samo politike planiranja o kojoj ovdje govorimo nego i svih pratećih politika relevantnih za prostorno uređenje i urbanizam, od zemljišne politike do stambene, komunalne, kreditne, poreske, imovinske politike itd.

Ako je u određenom vremenu kvadratni metar vrijednog poljoprivrednog zemljišta u eksproprijacionom postupku bio jeftiniji od kvadratnog metra pakpapira, onda su posljedice takve politike morale dovesti do ovoga što sada imamo. Zapravo, i ne znamo koliko smo izgubili i koliko dnevno gubimo jednog neponovljivog resursa od kojeg zavisi zapravo sve. Ne naš život, nego život onih koji tek treba da budu rođeni.

Stoga nije bez značaja i utvrđivanje tema o kojima danas govorimo, njihovog redoslijeda i podjela po oblastima koje su predložene u ovom izvedbenom projektu.

Osnovno je pitanje, i ja ga ovdje potenciram: da li polaziti – a i kolega Wenzler je rekao nešto o tome – od datih društvenih okvira upravljanja prostorom i sistemima, odnosno prostornim sistemima i prostorom uopšte, pa u tim granicama postavljati metodološke osnove prostornog planiranja ili sasvim obratno: teorijski i naučno doći do optimalnih mogućnosti korištenja prostora i resursa, pa interpretacijom takvih opredjeljenja ići do adekvatnog modela upravljanja dobrima od opšteg interesa i uticati na transformaciju društveno-političkog i društveno-ekonomskog sistema u cilju obezbjeđivanja zajedničkog interesa i ekonomske nužnosti, zaštite i unapređenja prostora i sredine?

Odgovoriti na ovo pitanje je tim potrebnije što je sve izraženije (ovo što ću reći nije karakteristično samo za Bosnu i Hercegovinu) sve veća odioznost prema planskom, odnosno racionalnom korištenju resursa (na primjer voda) nego praktično i svojevrsna blokada provođenja takvih koncepata. U postupku izmjene i dopune Prostornog plana Republike prošle godine imali smo 22 amandmana upućena od strane 22 društveno-političke zajednice koje neće akumulaciju na svome terenu, a pamet, i nauka i elementarna logika, govori o tome da će nas, ako ne budemo racionalno koristili te vode, upravo njihov nedostatak ubiti. Sama činjenica da susjedne zemlje navodnjavaju pedesetak procenata poljoprivrednog zemljišta, Jugoslavija 1,8%, a Bosna i Hercegovina 0,6%, dovoljno ilustruje potrebu za tom vodom, a, evo, rekao sam šta se dešava. Svjedoci smo sporova oko šuma: ne sporova ko će sačuvati te šume, nego ko će prije i veću testeru unijeti u njih. Ili, tu su, isto tako, sporovi oko ruda. Ne bih navodio, jer se vjerovatno zna o kojim opštinama se radi.

Ilustracije radi, rekao bih još samo jedan podatak, a to je da mi procjenjujemo, iako ne znamo sasvim tačno, da je u Republici podignuto bespravno – znači bez zakonom propisanih odobrenja, više od 200 000 objekata. Profesor Janković je rekao 40 000 – u Sarajevu. Mnogi od tih objekata su podignuti i na dnu budućih vodnih akumulacija ili na trasama magistralne infrastrukture. To ne znači samo enormno poskupljenje gradnje tih objekata nego predstavlja i eklatantan dokaz neefikasnosti i nemoći sistema da na odgovarajući način obezbijedi zaštitu opštih društvenih interesa i dobara od opšteg interesa za cijelu zajednicu. Ja se pitam zar nije neophodno tu zaštitu obezbijediti svim raspoloživim sredstvima, ako treba i policijskim mjerama ili snagama, kako se to u nekim razvijenim i demokratskim zemljama odavno radi.

Na primjer, policija u Saveznoj Republici Njemačkoj ima ovlaštenje da za pranje jednog automobila u prigradskom potoku utvrdi kaznu od 950 njemačkih maraka, a kaznu za rad automobilskog motora duže od 30 sekundi 500 maraka, jer je neko propisao da vi ne smijete zagađivati zajednički vazduh. To su, očigledno, drakonske mjere prema pojedincima radi zaštite društva u cjelini.

Materijalni razvoj je u potpunosti apstrahirao lokacionu politiku, o čemu je neko isto ovdje rekao, a ta lokaciona politika je bitan element ekonomske efikasnosti i naša investiciona politika je građena na lokacionoj apstrakciji. Mogao bih da napomenem brojne primjere. Neki proizvodi se transportuju stotine kilometara da bi se podigla fabrika za pravljenje, recimo, betonske armature na zemljištu koje ima čak onu ekstra klasu, u području koje ima 300 sunčanih dana i u izobilju slatke vode pa se tamo podigne fabrika armatura. Ili, recimo, u Nevesinju je uništen stočni fond od 300 000 ovaca, u bivšoj mljekari podignuta je fabrika čarapa.

Nije nepoznato da upravo zbog nepostojanja adekvatne lokacione politike svaki proizvod u Bosni i Hercegovini transportni troškovi poskupljuju za cca 25% proizvodne cijene, a kod nekih proizvoda ti troškovi su čak veći i od vrijednosti samog proizvoda, tako, npr., balvane i oblovinu poskupljuju za 106%. U razvijenim zemljama svijeta transprotni troškovi opterećuju jedinicu proizvoda 2, 3 ili 4%.

Suviše olako smo neke proizvodne kapacitete svrstali u prostorno imobilne i locirali ih tamo gdje svojim prisustvom i radom ozbiljno ugrožavaju neprocjenjive vrijednosti, na primjer, poljoprivredno zemljište ili šume, a da pri tom nije ni bilo pokušaja da istražimo neku ekološki prihvatljiviju lokaciju. U Americi se prerada uglja u nekim regionima vrši na stotine kilometara daleko od rudnika upravo radi zaštite drugih resursa.

Ili, recimo, drugi primjer: u SAD država prodaje koncesiju firmama – recimo termoelektranama ili drugim velikim zagađivačima odnosno pravo da ti zagađivači mogu zagađivati određeni broj kubnih kilometara vazduha – naravno, za velike pare, a cijena se progresivno smanjuje zavisno od stepena smanjenja zagađivanja. A, ako se uvedu tehnologije koje ne zagađuju sredinu, onda se ne plaća ništa.

Dakle, ako je rezultat ovih istraživanja i planiranja, pa i prostornog planiranja, plan odnosno prostorni plan, i to ne prostorni plan kao apstrakcija koju niko ne poštuje, kao vizija nečega čega nema nego optimalna i realna koncepcija mogućeg, onda i ovaj projekat treba da istraži i predloži puteve njegovog efikasnog ostvarivanja na premisama ne postojećeg nego reformisanog političkog i ekonomskog sistema.

Prema tome, suštinsko pitanje za nas, na koje ovaj izvedbeni projekat treba da ponudi odgovor, nije pitanje metodologije prostornog planiranja ili modela koji će biti korišteni – mada se slažem sa drugom Ćukovićem da je i to važno, pored svih napora koje smo činili – nego ostvarivanje plana kao završnog čina planiranja i upravljanje prostorom koji podrazumijeva upravljanje i dobrima i radnjama koje se odvijaju i na tlu i u vodi, ispod površine zemlje ili u zračnom prostoru iznad tla.

I na kraju, i ako u daljim fazama rada na realizaciji izvedbenog projekta naučnoistraživačkog rada društvenog cilja XVII "Teorijske i metodološke osnove planiranja i upravljanja prostornim sistemima" (valjda ne samo sistemima nego prostorom uopšte), treba da dođe do određenih izmjena i dopuna, do kojih će sigurno doći, u cijelosti ovaj projekat zaslužuje punu društvenu podršku i nameće se kao imperativna potreba spašavanja ili popravljanja preostalog prostora i dobara u prostoru. I to ne samo bosanskohercegovačkog nego i šire.

Naš organ će sigurno na zahtjev SIZ-a nauke dati konkretne sugestije, ali bez sumnje i bezrezervnu podršku naporima koji se i ovim putem čine u želji uspostavljanja prostornog rada i prostorne harmonije.

Na kraju, iako sam ja sam više puta govorio da je prostorno uređenje politika ili zbir politika, ja bih se sad usudio da kažem, s obzirom na promjenljivost svih tih politika, da bi se trebalo boriti da uređenje prostora i zaštita čovjekove okoline postane filozofija ukupnog razvoja rada i ukupnog ponašanja, ukoliko zaista želimo da budućim generacijama ne ostavimo pustoš i haos.

Prof. dr Fedor WENZLER

(neautorizovana diskusija)

Ovaj društveni cilj je došao na 17. mjesto, a nije mu to pravo mjesto. Izgleda da je to pravilo.

Mi smo u prošlom planskom periodu u Hrvatskoj također imali jedan paket osnovnih istraživačkih zadataka koje je naš SIZ znanosti planirao i među 10 projekata ovaj je bio na sedmom mjestu. Dakle, negdje sasvim pri kraju i očito je da i tu treba nešto mijenjati.

Dipl. ing. arh. Ferid ISANOVIĆ

Nalazim se u situaciji kad osjećam potrebu da se uključim u raspravu i pored toga što, na žalost, nisam bio u mogućnosti da proučim materijale koji su predmet razgovora na ovom kolokviju. Zbog toga molim za izvinjenje ako slučajno ponovim neke konstatacije. Moja je želja da govorim dobronamjerno, a da pri tome skrenem pažnju na neka pitanja kojima se treba posebno baviti.

Nemam velikog iskustva u planiranju, ali sam se veoma dugo bavio pitanjima donošenja i provođenja raznih planskih dokumenata. U toj praksi imao sam priliku da vidim puno improvizacija i konfuzija koje se događaju u planiranju. U prvom redu, želim da skrenem pažnju na neusklađenost razvojnih i provedbenih planova. Kad to kažem, mislim na naš slučaj u gradu Sarajevu. Tako se događa da je grad Sarajevo kapacitiran na približno nešto više od šest stotina hiljada stanovnika u razvojnim planovima, a da u tom istom vremenu u provedbenim dokumentima imamo osam stotina hiljada i više stanovnika. Iz tog razloga kažem da vlada konfuzija.

U razgovoru je istaknuto da je planiranje bilo podređeno ekonomiji. Takva ocjena se ne bi mogla prihvatiti, a pokušaću da obrazložim i zašto.

Profesor Janković je u svom izlaganju nabrojao samo dio dokumentacije koja je rađena za posljednjih petnaest godina u gradu Sarajevu. Kada biste imali priliku da se upoznate sa obimom sredstava uloženih u izradu planskih dokumenata svih nivoa, vjerovatno biste bili iznenađeni činjenicom da su i poslije tako značajnih ulaganja rezultati gotovo simbolični. Stoga se zalažem da podržimo ovaj projekat u kojem se

moraju obaviti teoretska istraživanja sa ciljem da daju rezultate koji će imati konkretnu primjenu. Kad se kaže "konkretnu", misli se da teoretska i naučna saznanja treba da budu pristupačna onima koji se bave provedbom ili realizacijom planova svih nivoa.

Radi ilustracije, navešću sljedeći primjer:

U gradu Sarajevu nedavno je obavljena kontrola rada nadležnih opštinskih organa zaduženih za provođenje planskih dokumenata. Utvrđeno je da organi koji izdaju upravne akte za provođenje planova čak i ne posjeduju razvojne planove u svojim službama i pored obaveze da po njima postupaju, kontrolišu usklađenost provedbenih planova sa razvojnim i na osnovu tih činjenica izdaju saglasnosti ili odobrenja. Naravno da se podrazumijeva da bi pomenuti organi morali posjedovati i analize, studije, ekspertize i sl. Ovo sve ističem sa ciljem da se promijeni to stanje, a šansu za promjenu vidim i u izradi projekta o kojem se vodi rasprava.

Osim potrebe mijenjanja stanja u organima uprave na osnovu odgovarajućih projekata a ne paušalnih procjena i ocjena, moraju se dogoditi i suštinske promjene, a to znači promjene koje će obezbijediti ukidanje redukcije u korištenju pitke vode, da 40 učenika ne sjedi u jednom razredu, da se fiskulturom ne bavi s a m o 2,4% učenika u osnovnim školama opštine Centar u Sarajevu itd.

Ovo sve naglašavam u namjeri da argumentujem potrebu izrade ovog projekta i što su u gradu Sarajevu i dalje prisutna nastojanja da se povećava broj stnovnika i na područjima u kojim za to ne postoje mogućnosti. Ocjenjujem potrebnim istaći i činjenicu da se u društvu događaju i neke promjene kojim se gradovima daju veća prava i obaveze i da će te promjene još više naglasiti potrebu izrade ovog projekta. Naravno, od projekta se očekuje odgovor na veliki broj pitanja na koja do sada nije bilo odgovora.

Sljedeće pitanje koje zaslužuje našu pažnju jeste pitanje finansiranja istraživanja i planiranja. Na žalost, još uvijek se ova pitanja rješavaju od slučaja do slučaja, odnosno nema kontinuiteta i sigurnosti u finansiranju. Nismo institucionalizovali sistem koji bi to obezbijedio. Stoga bi projekat morao predložiti rješenja kojim bi se obezbijedilo kontinuirano finansiranje. Ovo pitanje ću ponovo ilustrovati u slučaju grada Sarajeva. Grad Sarajevo je 1965. godine donio Generalnu urbanistički plan i poslije toga praktično bio zaustavio sva dalja istraživanja i planiranja. Iz tog zastoja praktično ni danas grad nije izašao, jer je propušteno vrijeme najčešće teško nadoknadivo.

Drugo, kad su se odgovorni uvjerili u grešku koja je učinjena pristupilo se aktivnostima kojim je trebalo sustići propušteno, da bi opet zbog razumijevanja ili nerazumijevanja značaja ovih potreba poslovi bili zaustavljeni, nastavljeni i tako u nedogled. Dogodilo se da se u takvoj situaciji dva puta donosi Odluka o pristupanju izradi razvojnih dokumenata, i to 1977. i 1982. godine. Proizvod takvog stanja je nepostojanje projekta koji treba da bude rezultat obrade Društvenog cilja XVII. Nadam se da će iz ovog projekta proisteći rezultati koji će usmjeriti akciju i prevazići konfuziju koja je prisutna u ovim oblastima.

Takođe se nadam da će ovaj projekat moći poslužiti i za reorganizaciju i transformaciju državnih organa i javnih preduzeća u ovoj oblasti, te da će spriječiti improvizacije i paušalne promjene koje puno koštaju, a ne daju odgovarajuće rezultate.

Posljednje na šta želim da upozorim je edukacija kadrova, ali ne samo za potrebe planiranja nego za potrebe provođenja i kontrole. Ovo pitanje je, po mom sudu, veoma zapostavljeno i potrebno je da iz projekta proizađu prijedlozi koji će ukazati

na potrebu dopune nastavnih programa fakulteta na kojim se obrazuju ovi kadrovi. Uvjerenja sam da današnje stanje ne zadovoljava i da se kadrovi koji obavljaju ove poslove snalaze na različite načine, te da su prisutne improvizacije.

Očekujem da će se ovim projektom nedvosmisleno utvrditi kad određena pitanja treba teoretski istraživati i kad treba praktično djelovati. Drugo, višestruko ponavljanje utvrđenih konstatacija najčešće devalvira struku, te bi se moralo nastojati da se to ne dogodi i u ovom projektu.

Potrebno je ovim projektom dati rješenja koja će svim učesnicima obezbijediti korištenje rezultata do kojih se dođe jer ukoliko se rezultati ne bi koristili, to bi značilo da su još jednom uzalud uloženi rad i sredstva. Nadam se da se to neće dogoditi.

Sve izgovoreno imalo je za cilj da se podrži nastojanje svih učesnika na ovom složenom zadatku i da se potkrijepi potreba izrade projekta koji je predmet rasprave na ovom kolokviju.

Mr Mehmed BUBLIN

(neautorizovana diskusija)

Ja bih se zahvalio u ime svih nas na naporima koje čini Akademija nauka da okupi najeminentnije stručnjake iz ove oblasti da daju svoj doprinos kako bismo stvorili uslove da ovaj projekat obezbijedi i komunikaciju, ali, rekao bih, i određenu koordinaciju sa drugim projektima u Jugoslaviji. Kao što je to kolega Kojović napomenuo, u Srbiji se radi na sličnom projektu, zatim se u Hrvatskoj nagovještava projekat koji bi trebalo da bude nastavak u okviru istraživanja za potrebe Plana društveno-ekonomskog razvoja, koji je ranije rađen, a sada se nastoji da se dobije naučna osnova za Dugoročni plan Hrvatske. Tu su, dalje, i sugestije da se ostvari međunarodna saradnja. Mi smo već poduzeli neke korake preko Zavoda za naučno-tehničku saradnju da to i ostvarimo. Posjeta delegacije urbanista Jugoslavije Edinburgu bila je tako koncipirana da se razgovara o projektima koji bi se radili preko Britanskog savjeta. Mi smo upravo predlagali ovaj projekat i neke njegove segmente za međunarodnu saradnju.

Prema tome, nama je vrlo dragocijeno da čujemo ove prijedloge koje smo i danas čuli, ali i podršku ovom projektu, jer smo na njemu radili nekoliko godina. To nam se odužilo i cijela ova procedura i uslovi da zaživi taj projekat traje tri-četiri godine. Smatramo da imamo kvalitetnu osnovu, prije svega kadrovsku, u našem institutu, koji je do sada uradio Prostorni plan Republike i tridesetak godišnjih planova i planova opština, tridesetak studija i sl. Mislimo da nam je upravo na Institutu kvalitetno dobra situacija i da možemo raditi na projektu i njegovoj realizaciji, naravno u saradnji sa drugim institucijama i pojedincima.

Istaknuto je da je ovaj projekat dosta ambiciozno postavljen. Moram priznati da i onda, kad smo koncipirali ovaj projekat, a i danas, s obzirom na sva ova iskustva kod nas, a vidjeli smo i vani šta se radi, ne bismo odustali od takve koncepcije. I dalje smo optimisti i mislimo da bi trebao istrajati na tome. Ova nivelacija koju ćemo vršiti ići će upravo u tom pravcu da maksimalno obezbijedimo uslove da se projekat ovako kako je koncipiran, bar u najvećem obimu, realizuje, pogotovo što su naše ambicije bile nešto šire. Išlo se za tim da se ostvari saradnja i sa drugim društvenim ciljevima.

Mislimo da je to fizionomija i karakter ovog projekta i ovog problema kojim se bavimo te da on po svojoj prirodi mora obezbijediti saradnju sa oblastima energetike, vodoprivrede, i posebno životne sredine, koja ima poseban društveni cilj, koncipiran kao fundamentalno istraživanje u oblasti životne sredine. Jer, upravo ovaj projekat treba da obezbijedi razvoj koji će podrazumijevati takvu životnu sredinu. Prema tome, mi mislimo da je to sa nekim DC–ima pupčanom vrpcom vezano.

Međutim, mi kao nosioci jednog projekta ne možemo obezbijediti tu saradnju. Ona se mora koncipirati na nivou SIZ-a i vjerovatno na nivou Akademije nauka. Kad je pokrenut razgovor o konceptu DC–a, onda je zamišljeno da se Akademija bavi tim najvećim dijelom sinteza. Mislim da bi i poruka ovog kolokvija trebala da bude u tom pravcu, s obzirom na istaknuti značaj koordinacije svih ovih projekata i obavljanja sinteza, kao i da bi se trabalo založiti da se putem Akademije najveći dio toga obavi. I pored ovoga što je Akademija preuzela ulogu da vrši naučnu verifikaciju, Akademija bi mogla vršiti koordinaciju, jer smo o tome raspravljali svojevremeno i sa pokojnim akademikom Hadžiomerovićem koji je vodio ove poslove za prostorno uređenje i regionalni razvoj. Mislim da su to vrlo značajna pitanja.

Isto tako mislim da će ove primjedbe i sugestije koje smo danas čuli od jugoslovenskih eksperata i eksperata iz naše sredine i šire, nam vrlo korisno poslužiti da učinimo još jedan dodatni napor na poboljšanju ne samo kvaliteta ovog teksta, nego na poboljšanju uslova da bi istraživanja ovako kako smo ih koncipirali bila i provedena.

Mi računamo na određenu saradnju, a vidjećemo sa SIZ–om za nauku kako će biti moguće u toku rada organizovati odgovarajuće skupove i razmjenu rezultata istraživanja kako među DC–ima, tako i sa drugim institucijama u Jugoslaviji koje imaju slične projekte i kako to iskoordinirati. Ali, mi mislimo i na konkretnu saradnju i očekujemo da ćemo ostvariti sa vama saradnju na ovom projektu u ovom ili onom vidu.

Na kraju da kažem mi smo stari znanci iz susreta naših prostornih planera u Dubrovniku. Ranije smo imali daleko više mogućnosti za saradnju kad smo radili prostorne planove republika i neke druge projekte intenzivnije smo sarađivali, jer nažalost ova ekonomska i politička situacija dovela nas je do toga da rijeđe kontaktiramo, barem institucionalno, ali pojedinačni kontakti i dalje se intenzivno drže, a ovaj projekat je prilika da tu saradnju koju smo imali (naš Institut je imao vrlo kvalitetnu saradnju sa drugim institutima i pojedincima) i vjerujem da ćemo kroz ovaj projekat nastaviti i dalje na tome.

Mi smatramo da će se ovim projektom stvoriti uslovi da se iškoluju značajni kadrovi i upravo je predviđeno da se magisteriji i doktorati obezbijede u okviru ovoga projekta, tako da se nadamo da će na Institutu pored nas, koji smo već prešli jedan trening na ovim značajnijim projektima, doći i jedna mlađa ekipa koja bi mogla nastaviti i kasnije da se ovim intenzivnije bavi, kako je to i predviđeno. Neki su istakli potrebu da se taj aspekt detaljnije obradi. Mislimo da je veoma važna ta kadrovska osnova i kadrovska baza.

Nažalost, neke okolnosti nam ne idu baš na ruku. Ovo što su kolege iz naše uprave naglasili da danas uprava ide nekim svojim putem koji je van isključivog naučnog uticaja, da se vrše neke reorganizacije, pripajaju ovi bivši sekretarijati za prostorno uređenje i urbanizam privredi, bez ikakvog osnova samo da se smanji nekakav pritisak na budžet i da se neka racionalizacija postigne. Ne ide nam na ruku ni sistem finansiranja koji se za ove oblasti uglavnom alimentira iz budžeta. Još nismo obezbije-

dili da veliki sistemi, da ne kažem veliki potrošači i zagađivači prostora, značajnije ovdje participiraju, ali ono što su i drugi istakli, mi smatramo da će uslovi tržišne ekonomije izuzetan naglasak staviti upravo na prostorno planiranje radi životne sredine i da će to biti osnovni elementi koje će morati poštivati tržišna ekonomija i za šta će se morati obezbjedivati odgovarajuća podloga, a ekonomski odnosi i ostalo će se regulisati na tržištu.

Prema tome, na neki način tu vidimo mogućnost da se u narednom periodu stvore neki preduslovi za finansiranje ove oblasti, iako finansiranje nije tema. Danas je pomenuto od nekoliko vas diskutanata problem prioriteta, gdje su naznačeni teorijski osnovi, naseobinski sistem itd. i dat nekakav redoslijed. Nažalost, u našem sagledavanju to su oblasti koje trenutno najmanje imaju mogućnosti za obezbjeđenje korisnika. Praksa je u SIZ–u za nauku da neke tematske oblasti mogu krenuti pojedinačno, kad se obezbijedi finansiranje.

Prema tome, vjerovatno će se ovdje moći obezbijediti finansiranje za prostorni i informacioni sistem, jer su za to realno zainteresovane društveno-političke zajednice – opštine i to ne bi bio neki veliki izdatak, po našoj procjeni, te infrastrukturni sistemi, jer su tu elektroprivreda, vodoprivreda, itd., ali upravo za ove teoretske oblasti koje su fundamentalne teže je naći korisnika i mi mislimo da ćemo morati učiniti dodatne napore sa SIZ–om za nauku i našim Komitetom koji je dao vrlo značajnu podršku, jer je Izvršno vijeće već obezbijedilo određeno učešće da isfinansiramo u cjelini ovaj Društveni cilj. Da se ne desi da počnemo kako su neki društveni ciljevi počeli da se realizuju, putem pojedinačnih tematskih oblasti prema ovim prioritetima, gdje i koliko para, itd.

Prof. dr Fedor WENZLER

(neautorizovana diskusija)

Radi se o saradnji između društvenih ciljeva. Ne znam kako je to operacionalizovano i kakve će biti personalna povezanost. Znači, svi koordinatori društvenih ciljeva međusobno se izmjenjuju. Recimo, koordinator Društvenog cilja V na neki način da bude prisutan u ovom Društvenom cilju XVII i obrnuto. Personalno je sigurno najsigurnije, jer ako će se samo bazirati na teoretskim pretpostavkama da će se koordinirati onda se to svrši na nikakvoj koordinaciji.

Još jedno drugo pitanje za koje mislim da je dosta važno. Naime, danas se u svijetu i kod nas smatra da znanstveno istraživanje ima pravu funkciju znanstvenog istraživanja tj. ima značaja jedino ako je objavljeno. Na koji način mi danas možemo objavljivati rezultate tih istraživanja? Nažalost, mi danas u Jugoslaviji imamo vrlo lošu situaciju, čak i finansijsku, i onih časopisa koji na neki način ulaze u ovu oblast. To je jedan stalno prisutan problem.

Vjerovatno jedan od oblika i mogućnosti objavljivanja bi bilo održavanje nekih skupova sa kojih bi se rezultati istraživanja izložili i prezentirali široj javnosti naučnoj i stručnoj, tako da bi bilo dobro da se u program istraživanja uključi jedan određeni sistem nekoliko takvih znanstvenih skupova na tu temu koji bi se održavali, a to bi mogla biti jedna opštejugoslovenska provjera i prezentacija rezultata istraživanja putem odgovarajućeg zbornika.

Ako se vi u Bosni i Hercegovini orijentišete na organizovanje takvih skupova, bilo bi dobro da se oni vežu za ovaj projekat, jer će se tu najveća sredstva koncentrisati, pa će od toga biti i odgovarajućih rezultata.

Dopisni član Živorad JANKOVIĆ

Očigledno je imao pravo jedan profesor iz Filadelhije koji je rekao da je lakše programirati put jednog kosmičkog broda na mjesec nego planirati jedan grad. Vjerujem da je zaista lakše, jer tamo se radi o vrlo egzaktnim elementima, a ovdje ima veoma mnogo, pored onih čisto racionalnih, i iracionalnih faktora koji utiču na ovu vrstu izuzetno složenog planiranja.

Ima jedna stvar o kojoj ja nisam ništa rekao, a čini mi se da bi se i o njoj moralo nešto kazati. To je podjela djelatnosti na proizvodne i neproizvodne, koja je ovdje u ovom radu navedena. U neproizvodne dolazi zdravstvo, obrazovanje, naučni rad itd. Meni se isto čini da je to jedan oblik zastarijelih shvatanja iz dirigovane privrede, pravi anahronizam, jer imao sam prilike da vidim u Švajcarskoj da je zdravstvo izuzetno proizvodna djelatnost; da je školstvo na zapadu, u SAD i tamo gdje sam bio vanredno proizvodna djelatnost. To su prave firme koje vrlo dobro posluju.

Prema tome, sve može biti proizvodna djelatnost, a naučno-istraživački rad da i ne govorim u kolikoj mjeri je upravo – preduslov savremene proizvodnje.

Bilo je riječi o korjenitim izmjenama našega društva u cjelini i da ta korjenita izmjena mora biti pretpostavka sada i u ovome radu o kojem govorimo, a ne već uobičajena, formalna floskula "naše samoupravno organizovanje itd.".

Dakle, očigledno je – da to naglasimo i u ovom kratkom zaključku – reformisani društveni sistem mora biti osnova u tretmanu i pristupu ovim tematskim oblastima, koje će mnoge stvari i mnogu dosadašnju praksu očigledno značajno izmijeniti. Ja mislim da će to usloviti i one kvalitete koje mi očekujemo od ovog rada, jer u jednoj ovakvoj pravnoj nedisciplini, ne može se ništa provesti. Kolega Wenzler je rekao: "Veliki gradovi su neupravljivi". Ima ih koji su veliki pa su ipak upravljivi, ali sve zavisi od toga kakav je sistem, ko upravlja i na koji način.

Ja sam imao prilike da budem u Savjetu velikog Londona gost i da čujem na koji način su oni izvanredno uspjeli da upravljaju tom tako velikom aglomeracijom od 7–8 miliona stanovnika i na koji način su tako uspješno riješili pitanje mehaničkog priraštaja i širenja grada i to do te mjere da su već imali negativan procenat priraštaja. Sve se može riješiti. Oni bi i sada imali pozitivan procenat, da nisu stvorili takav sistem da je za svaki metar dogradnje tvornice morao lično predsjednik vlade da potpiše dozvolu. Inače Savjet velikog Londona stimuliše građenje industrijskih kompleksa i stambenih naseljima u satelitskim gradovima oko Londona. Stimuliše administrativno i finansiski. Dakle, sve se može, ali to pretpostavlja odgovarajući sistem, disciplinu i finansiska sredstva.

Mislim da je veoma teško zbog obimnosti projekta i priloga recenzenata napraviti zaključke. Ja sam samo nešto pribilježio što mi se učinilo važnim iz vaših diskusija. Izvinjavam se ako nisam zapisao ono sve što je bitno, ali mi ćemo pokušati da izvučemo nekoliko kratkih zaključaka.

Iz diskusije dr Milenka Ćukovića ja sam zapisao kao dosta važnu primjedbu da treba izdiferencirati ciljeve, da je ovaj segment suviše uopšten i da se ti ciljevi moraju operacionalizirati. Ako nisu adekvatno operacionalizirani oni će ostati bez efekta u ovom Izvedbenom projektu. Zatim, da je veoma važan slijed aktivnosti na tim tematskim oblastima. On takođe mora biti precizno utvrđen, kako bi se te tematske oblasti logično nadovezivale kako bi obavezni (feed back) bio takođe logičan. One moraju biti logično povezane, a isto tako na osnovu svega toga trebaju biti fiksirani i prioriteti rada na tematskim oblastima.

Prognoza kretanja stanovništva kao jedan od važnih elemenata takođe bi trebala da bude naglašenija, sa posebnim naglaskom na eko-sistemu.

Inače, ovo povezivanje ili saradnja sa ostalim društvenim ciljevima, s obzirom da prostor obuhvata praktično sve njih, na što je na kraju kazao kolega Wenzler, smatram izuzetno važnim. Postavio je pitanje kako uspostaviti tu saradnju u radu na brojnim tematskim oblastima? Predložio je da to bude personalna povezanost rukovodilaca ili koordinatora pojedinih tematskih oblasti – mislim da je to dobar prijedlog i da će ga autori programa prihvatiti. Na primjedbe da je projekat ambiciozan rekao bih sljedeće: ako je tačno da je jedan čovjek onoliki koliki mu je životni cilj, smatram da je toliki i jedan projekat kakve si ciljeve postavi i možemo izraziti samo našu želju da se i maksimalno ostvari. Zaista bi vrijedilo ostvariti kvalitetno ovaj projekat.

Što se tiče objavljivanja rezultata kroz skupove i zbornike to se može po tematskim oblastima ostvariti. Mi u Akademiji imamo i jednu publikaciju koja se zove "Radovi". To je jedna stalna edicija koja, štaviše, traži saradnike ne samo u našoj zemlji nego i van naše zemlje. Svi dostignuti rezultati u ovom projektu bi se mogli objaviti, po utvrđenoj proceduri, i u ovoj publikaciji.

Za sada toliko. Na kraju, poštovane koleginice i kolege želim da vam se zahvalim na vašem vrijednom doprinosu koji ste dali u diskusiji i da vas zamolim za još jedan napor, a to je da autorizujete stenograme sa diskusije.

U toku iduće sedmice imaćemo stenograme gotove i odmah ćemo vam ih poslati, a vi budite ljubazni autorizujte ih i vratite ih nazad. Radi se o jednom dosta kratkom roku. Ovaj rad je nekako posljednji stigao i mi bi morali do kraja godine da ga imamo na Privrednoj komori da bi se mogla obezbijediti neka sredstva za početak rada.

Zato vas najljepše molim – sve vas koji ste i dali svoje priloge, ali i učestvovali u diskusiji da to autorizujete i da što prije vratite.

Još jednom vam hvala za napor koji ste uložili da prostudirate ovaj Izvedbeni projekat, za to što ste došli na ovaj sastanak, za vrlo kvalitetne diskusije i prijedloge koje smo čuli. Na tome vam se zahvaljujem u ime Akademije nauka Bosne i Hercegovine.

Dipl. ing arh. Stevan BOROZAN

Osjećam potrebu, i pored upozorenja prof. dr-a Jankovića da se ne bavimo danas organizacijom i finansijama ovog projekta, da kažem da mi se čini da bi bilo korisno da upozorimo i SIZ za nauku i sve učesnike u daljnjim raspravama ne o tome je li 10 milijardi odnosno hiljadu starih milijardi velika ili mala suma, nego kolike su

neprocjenjive štete. Odrediti da li je hiljadu starih milijardi malo ili mnogo nemoguće je ako nemamo parametre.

Ja vam mogu reći da ovih hiljadu starih milijardi nije ni desetak pogrešno podignutih objekata na dnu jezera, koje treba rušiti o državnom trošku.

U tom smislu, bez obzira što je prof. dr Janković upozorio da ne govorimo o finansijama ja mislim da je nama dužnost da upozorimo društvo na neprocjenjive posljedice i na minimalno angažovanje sredstava da bi se uveo red.

U tom smislu mislim da bi možda bilo korisno upozoriti na ovo.

Dr Aleksandar VELJKOVIĆ

Radili smo dva-tri projekta, u kojima je razmatran problem izbora optimalne lokacije.

Prvi projekat je bio usmeren na nalaženje optimalne lokacije za industrijsku zonu, određenih lokacionih zahteva, na teritoriji opština Šibenik i Drniš /deo/. U odnosu na lokalitete predlagane pre istraživanja, ponuđen je lokalitet, koji bi omogućavao uštede u investicionim i eksploatacionim sredstvima u iznosu od 9 miliona dolara.

Drugi projekat je bio posvećen izboru optimalne lokacije trafostanice 400/ /220 KV na teritoriji GUP-a Beograd. U odnosu na lokalitet planiran GUP-om, ponuđen je lokalitet, koji bi omogućavao uštede /u investicionim i eksploatacionim troškovima/ od 71 milion dolara. Računajući po kursu od 4 miliona starih dinara za 1 dolar, to bi značilo uštede od 284 000 milijardi dinara.

Takve koristi treba uzimati u obzir kod razmatranja visine cene za izredu i ovog i sličnih naučno-istraživačkih projekata.

PISANI PRILOZI

Prof. dr ing. Boris GABERŠČIK

Na vaše ljubazno pismo br. 01-02-518-1 od 12.9.1989 šaljem vam kratko mišljenje o projektu br. 10 Teorijske i metodološke osnove planiranja i upravljanja prostornim sistemima.

I.

Pošto se u tom momentu ne može ukazati na rezultate projekta u svim detaljima dovoljno su dosada poznate reference Instituta za arhitekturu i urbanizam i prostorno planiranje AF u Sarajevu a i referenca rada na konkretno predloženom sistemu koncepcije projekta DC XVII, koja ukazuje na stručni pristup i potpuno poznavanje problematike.

II.

Pristup je sistemski u pogledu sagledavanja ciljeva, sadržaja i metoda istraživanja. Originalnost pristupa sagledava se u tretmanu međuzavisnosti do sada sasvim isparceliranih sektorskih sistema. Po mojoj ocjeni izvedbeni projekat DC XVII jedan je od prvih pokušaja u Jugoslaviji da se izvedu izvesne promjene u oblasti metoda planiranja.

III.

Verovatnoća postizanja rezultata zavisi i od planiranog vremena koje smatram realnim ukoliko će se obezbijediti i financiranje, računajući veća lična primanja naučnih radnika u periodu do 1993. godine. Dalje u zavisnosti od racionalnog pristupa, u izboru naučnika specijalista i na kraju od raspoloživih podataka za naučni rad.

IV.

U pogledu korištenja rezultata oni će biti korisni za sve institucije koje se bave razvojem, no treba ukazati na realnost, da postojeće kadrovske strukture u državnoj upravi, interesnim zajednicama i preduzećima verovatno nisu sposobne da preuzmu rezultate i metode rada naučnih institucija i da dalje sprovode monitoring u fazama planiranja i operativnog rada. Zato bi trebalo paralelno sa istraživanjima u oblasti nauke osposobljavati i takve strukture budućih korisnika znanja. Ukoliko će se ti kadrovi prije osposobiti za primjenu naučnih saznanja utoliko će biti veća verovatnoća za uspjeh cijelog projekta u praksi.

V.

Na izvođenju projekta istraživanja DC XVII angažirat će se dvadesetak vrhunskih naučnih radnika iz Sarajeva, Ljubljane, Zagreba i Beograda te neki stručnjaci svjetskog glasa iz inostranstva. Moja napomena jest, da treba posebnu brigu voditi o naučnim radnicima generalistima i specijalistima te provoditi racionalnu selekciju.

U doglednom vremenu razrade projekta i rada na projektu pogodno bi bilo iniciranje međunarodne saradnje i verifikacije na evropskoj sceni u oblasti informatike i regionalnog planiranja, a kao moguća opcija nudi se radna zajednica ALPE–ADRIJA.

Prof. dr Miroljub KOJOVIĆ

Sa zadovoljstvom sam primio vaš dopis preko ANUBiH (br. 01-02-518-1) i takođe sa zadovoljstvom prihvatam poziv za učestvovanje na kolokvijumu povodom projekta "Teorijske i metodološke osnove planiranja i upravljanja prostornim sistemima". Ujedno koristim priliku da dam svoje mišljenje, koje sam već i ranije imao prilike da dam, prvi put u kontaktu sa pok. prof. Bogunovićem. Ovog puta mogu da potvrdim ranije mišljenje da je projekat vrlo značajan, važan za unapređenje planerske discipline, za smanjenje jaza u nauci koji se javlja zbog konstantnog našeg zaostajanja i da ga treba podržati. Lično sam zainteresovan da se uključim u potprojektima u kojima je predloženo moje učešće. Ujedno koristim priliku da ukažem na neke momente koji bi mogli biti od značaja i koristi za dalje korake i procedure.

Prvo, u svojstvu rukovodioca jednog sličnog, ali skromnije dimenzioniranog projekta RZNS "Prostorno i urbanističko planiranje i programiranje", izvodi se u okviru programa za period 1986–90 u kooperaciji JUGINUS, IAUS i Arhitektonski fakultet – Beograd i ulazi u završnicu ovog tekućeg programa. U protekle tri godine nastali su brojni radovi u osam potprojekata, od kojih su bar tri posebno interesantna, jer se poklapaju sa vašim projektom, Dugoročno razvojno planiranje, upravljanje sistemima (prostorni i urbani) i informacioni sistemi za potrebe planiranja i programiranja. Mislim da obavljena teorijska i empirijska istraživanja mogu da se povežu sa vašim projektom i da se na odgovarajući način koriste. Takođe mislim da ima smisla obezbediti koordinaciju aktivnosti za 1990. kao i za kasnije, jer je pretpostavka da će se istraživanja iz našeg projekta nastaviti po nekim linijama, što bi bilo od interesa za saradnju. Što se tiče konkretnih primedbi i sugestija na projekat, imam nekih sugestija po pitanju metodološkog pristupa i sadržaja koje bih saopštio na samom kolokvijumu.

Mr Tonko RADICA

MIŠLJENJE O IZVEDBENOM PROJEKTU DRUŠTVENOG CILJA XVII. "TEORIJSKE I METODOLOŠKE OSNOVE PLANIRANJA I UPRAVLJANJA PROSTORNIM SISTEMIMA", Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, mart-april 1989.

Prostorno planiranje je mlada disciplina koja se u našoj zemlji razvija tek nekih tridesetak godina. Ona ima multi- i interdisciplinarni karakter pa istraživanja za njezine potrebe zadiru u niz znanstvenih oblasti. Tek u najnovije vrijeme znanstveno istraživački rad (fundamentalna i primijenjena istraživanja) postaje podloga i prihvaća se kao trajna potreba prostornog planiranja.

U tom smislu treba pohvaliti, prihvatiti i podržati cjelokupni novi program znanstveno istraživačkog rada u Bosni i Hercegovini, koji je u funkciji dugoročnih strateških ciljeva razvitka društva. To se posebno odnosi i zbog toga što je predmet tog istraživanja postao prostor, odnosno planiranje i upravljanje prostornim sistemima.

Znanstveno-istraživački rad iz ovog znanstvenog područja treba omogućiti uspostavljanje sistema kontinuiranog prostornog planiranja, te tako stalno ažuriranje prostornih planova novim znanstvenim dostignućima.

Suvremeni pristup prostornom planiranju i kao jedna od polaznih točaka metodološkog usmjeravanja na ispunjavanju dugoročnih i neposrednih ciljeva i zadataka razvitka u prostoru bi trebala biti da prostor i okolina (sredina, okoliš) čine nedjeljivu cjelinu, koja se mora jedinstveno istraživati, razmatrati, planirati i unapređivati, jer je nemoguće utvrditi razgraničenje između prostora kao podloge za razvoj pojedinih djelatnosti i kvalitete tog prostora (koja uključuje vode, more, zrak, tlo i ostala prirodna bogatstva, te rezultate svih ljudskih djelatnosti u tom prostoru). Time se želi naglasiti da su prostor i čovjekova okolina (životna sredina) bitni elementi društvene reprodukcije i važni faktori razvitka, koji se nisu dovoljno uvažavali u dosadašnjem razvitku naše zemlje.

U tom smislu se podržava prijedlog iz Izvedbenog projekta naučno-istraživačkog rada na društvenom cilju XVII da treba doći do višestruke povezanosti ovog projekta s većinom drugih istraživanja, posebno kada se sintetizirani rezultati njihovih istraživanja apliciraju na prostor, do povezivanja njihovih društvenih ciljeva, do usklađivanja njihovih izvedbenih projekata, a po potrebi i do dokidanja u drugim projektima onih istraživanja koja su prvenstveno zadatak projekta vezanog za istraživanja prostornih sistema (urbanizacija, korištenje prostora, planiranje i zaštita životne sredine i neki drugi).

Točka 2.2. TO II.

Nabrajajući brojne sisteme, metode, modele i tehnike, koji bi se mogli i trebali primijeniti u ovom istraživačkom radu bilo bi korisno pored nabrojenih dopuniti novim metodama tj. proučiti i koristiti mogućnost primjene teorije-metode scenarija, metode eksperata-Delfi, metode anketa, interviewa i neke druge.

Točka 2.3. TO III.

Posebno treba podržati razvitak i što prije uspostaviti informacijski sistem prostora, banku relevantnih podataka o prostoru i potrebnih u prostornom planiranju i istraživanju, te automatsku obradu tih podataka na nivou Republike, koji bi pružali usluge svim zainteresiranim u Republici.

Točka 2.4. TO IV.

Prirodni prostorni sistem je podloga i u povratnoj sprezi u odnosu na prostorno planiranje, jer ukazuje na ograničenja u prostoru, dokle se može opteretiti prirodni prostorni sistem, koje su kolizije moguće između pojedinih funkcija u prostoru i dr. Specifičnost ovog istraživanja mora biti u integralnom promatranju svih utjecaja na prostor i kako će se oni međusobno prožimati. Upravo zato se smatra da se u okviru ove točke treba podržati i usmjeriti na naučni program "A" "Ekosistemi BiH i mogućnosti razvoja na principima ekološke optimalnosti", a napustiti i ne podržavati stajališta o mogućnostima razvitka na principima intenzivnog ekonomskog razvitka (tehno-ekonomska optimalnost), kao što se do sada često radilo, jer ona veoma često ide na uštrb ekološke optimalnosti i kvalitete života u prostoru.

U toku lociranja prometnih, energetskih, vodoprivrednih, proizvodnih i komunalnih objekata potrebna je, prije početka pristupanja projektiranju, izrada studija o utjecaju tih objekata na okolinu, kojima bi se sagledali svi problemi, ograničenja i konflikti i dale upute kako treba graditi te objekte. Te probleme bi bilo korisno prethodno znanstveno proučiti.

Točka 2.5. TO V.

Prostor je u svakom slučaju faktor razvitka, pa zato može predstavljati i ograničavajući faktor u razvitku nekog područja ili funkcije.

Ograničenja u prostoru i okolini često su se zanemarivala, osobito kod utvrđivanja važnih objekata, što je izazivalo brojne neželjene posljedice.

Na pojavu konflikata utjecali su veoma često nepovezanost između društveno-ekonomskog i prostornog planiranja, nedovoljna spoznaja o utjecaju na okolinu izgrađenih objekata, neracionalni pristup u korištenju prostora, nametanja nekih funkcija i namjena drugima i drugo.

U tržišnoj privredi društvo mora posvetiti više pažnje prostornom planiranju. Ono dobiva na važnosti u odnosnu na do sada naglašenije isticanje ekonomskog planiranja, sa zahtjevom za racionalizacijom prostora i zaštitom čovjekove okoline (životne sredine).

Točka 2.7. TO VII.

Procesi industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije izazvali su velike promjene u prostoru, što je osobito došlo do izražaja u koncentraciji stanovništva i funkcija u nekim središtima i regijama, te pražnjenja nekih drugih prostora.

Koncepcija prostornog razvitka republike i zemlje, koja ističe potrebu policentričnog razvitka u prostoru, koji se temelji na primjeni načela ravnomjernijeg razvitka ukupnog teritorija Republike i definira oblik dislociranog razvitka u većem bro-

ju žarišta i polova razvitka (racionalnost, efikasnost, optimalnost), zahtijeva detaljnija izučavanja i istraživanja vezana za probleme usporavanja rasta velikih gradova, jačanja rasta manjih gradova, smanjenja migracija uopće, te posebno dnevnih migracija radnika na velike udaljenosti, približavanje radnih mjesta mjestima stanovanja radnika, a ne kao do sada obratno, problem regionalnog razvitka i drugo.

Treba posebno proučiti od interesa za prostorno planiranje proces urbanizacije, odnosno pojam i kriterije za utvrđivanje naselja, grada i gradskih neselja, urbaniziranog naselja i područja, gradske aglomeracije, konurbacije, gradske regije, metropolitanskog područja i drugo, te planerske definicije i metode razvoja naselja, a unutar toga posebno razvojnih i radnih središta, te središta usluga (centralna naselja) kao i njihova gravitacijska područja.

Bilo bi korisno i potrebno za razumijevanje razvitka pojedinih dijelova Republike istražiti utjecaje razvitka gradova u susjednim republikama na utjecaj razvitka naselja i pojedinih područja u Bosni i Hercegovini, ali i obratno, utjecaj gradova Bosne i Hercegovine na razvitak susjednih područja (republika).

U svrhu što boljeg sagledavanja naseobinskog prostornog podsistema bila bi potrebna izrada prognoze kretanja broja stanovnika za Republiku, regije i općine, te za veća gradska naselja u dugoročnom smislu do planske godine koja je utvrđena ovim projektom za izradu bilanci i prognoza. Posebno bi trebalo ispitati u kojim krajevima i koliko se planira da bi trebao biti "višak stanovništva", koji bi se mogao iseliti u druga razvojna područja u Bosni i Hercegovini i u zemlji, koja će tražiti novo stanovništvo i nove radnike.

Točka 4.

U okviru primjene naučne aparature s obzirom na pretežno analitički karakter istraživanja i kabinetski rad trebalo bi registrirati i svestrano proučiti odgovarajuću znanstvenu i stručnu literaturu (inozemnu i domaću – iz svih sredina u zemlji).

Kako su u toku slična znanstvena istraživanja u drugim republikama (na primjer u SR Hrvatskoj je u izradi znanstveni projekt "Znanstvene osnove dugoročnog programa društveno-ekonomskog razvitka SR Hrvatske do 2010. godine", a unutar kojeg je poseban potprojekt "Prirodni resursi, prostor i zaštita ljudske životne okoline u dugoročnom razvoju SR Hrvatske" čiji je nosilac Urbanistički institut SR Hrvatske iz Zagreba) bilo bi korisno da se i u tom smislu razmjene iskustva, ideje i rezultati do kojih se dolazi u toku istraživanja što može biti od obostrane ili višestruke koristi.

Osjeća se potreba za zajedničkim međurepubličkim istraživanjem vezanim za granična područja između dvije ili više republika, a osobito za pojedine teme kao što su prometna i druga infrastruktura, zaštita čovjekove okoline (životne sredine) i druge. U tu svrhu bilo bi korisno zajednički utvrditi primjenu odgovarajućih modela, kriterija i parametara kako bi se međusobno koordinirao i usklađivao prostorni razvitak republika.

U svakom slučaju, ovako zamišljen i prezentiran izvedbeni projekt znanstveno-istraživačkog rada "Teorijske i metodološke osnove planiranja i upravljanja prostornim sistemima" je veoma ambicozno postavljen i treba ga svestrano podržati.

Iako se ističe nedostatak dovoljnog broja odgovarajućih znanstvenih i stručnih kadrova, već sama činjenica da se pristupa ovom radu i da se predvida u njega uključiti i znanstvene radnike izvan SR Bosne i Hercegovine, pružaju temelj da se

osposobe novi mladi znanstveni i stručni kadrovi u Bosni i Hercegovini te uspješno završi čitav projekt. U tom smislu bilo bi korisno na realizaciji ovog projekta angažirati sve potencijalne stručne i znanstvene kadrove iz većeg broja znanstvenih i stručnih institucija u Sarajevu i iz ostalih dijelova Bosne i Hercegovine.

Dr Aleksandar VELJKOVIĆ

MIŠLJENJE O IZVEDBENOM PROJEKTU DRUŠTVENOG CILJA XVII "TEORIJSKE I METODOLOŠKE OSNOVE PLANIRANJA I UPRAVLJANJA PROSTORNIM SISTEMIMA"

I. OPŠTA OCENA

Izuzetan značaj, ključno mesto problematike odnosa ljudi i njihovih aktivnosti u prostoru i prema prostoru, u sistemu društvenih vrednosti, složenost ovih pojava i procesa, nesagledivi gubici ili neiskorišćeni efekti zbog parcijalnog, neplanskog ili neorganizovanog ponašanja društvenih grupa u prostoru i u korišćenju potencijala koje on nudi, u punoj meri potvrđuju opravdanost i hitnost da se pristupi širim i sveobuhvatnijim istraživanjima usmerenim na fundamentalna pitanja od značaja za postavljanje što potpunije teorijsko-metodološke osnove za planiranje i upravljanje prostornim sistemima.

Postavljeni pristup ovom problemu (sistemski) omogućiće da se izvrši selekcija elemenata dosadašnjih teorijskih znanja iz niza ključnih oblasti, koje se bave geoprostorom, da se izvrši prilagođavanje postojećih metodologija ovih nauka i da se usmeri dalji konvergentan razvoj fundamentalnih i primenjenih istraživanja od značaja za budući razvoj sistema nučnih disciplina, koje se bave naseljenim prostorom, odnosno protornim sistemima, – od značaja za njegovo planiranje i upravljanje procesima u njemu.

U celini uzev, izbor tematskih oblasti i naučnih programa, pa i njihova detaljnija razrada, su dobro postavljeni i pokrivaju prioritetna pitanja iz oblasti prostornih sistema i njeno povezivanje sa istraživanjima iz susednih naučnih i primenjenih disciplina.

II. OCENA CILJEVA I PREDMETA ISTRAŽIVANJA U POJEDINIM TEMATSKIM OBLASTIMA

U pogledu ciljeva i predmeta predloženih istraživanja, ograničio bih se samo na one TO (II, IV, V i VII), u okviru kojih se kretao moj dosadašnji istraživački rad.

1. *TO II – "Razvoj teorijske i metodološke osnove prostornog planiranja"*

To je, ustvari, ključni deo ukupnog projekta, u kome treba da se formira polazna teorijsko-metodološka osnova za čitav istraživački projekt DC XVII i da se ona na kraju – na osnovu rezultata istraživanja i iz drugih TO ovog DC – proveri, upotpuni, proširi.

Značajne rezultate, na osnovu predloženog cilja i predmeta istraživanja u ovoj TO, treba očekivati u sledećim domenima:

– proširivanje polazne definicije prostornog sistema ("Skupovi ljudskih aktivnosti na određenom prostoru <teritoriji>, međusobno povezanih komunikacijama, pri čemu i aktivnosti i komunikacije imaju svoje prostorno obilježje <lokacije i kanali>"), kroz preciziranje odnosa između komponentne i teritorijalne strukture, razradu i sintezu dva vida funkcijsko-prostorne strukture;

– preciziranje sadržaja organizacije složenih prostornih sistema, funkcije pojedinih prostornih jedinica u njegovoj strukturi;

– preciziranje uloge, funkcije i značaja unutrašnjih i spoljnih faktora razvoja prostornih sistema, mehanizma procesa transformacije prostorne strukture;

– postavljanje postupka konverzije vanprostornih u prostorne sisteme;

– postavljanje metoda konstrukcije i evaluacije varijanata prostorne strukture neke teritorije;

– postavljanje i proveravanje kriterijuma za evaluaciju elemenata geoprostora, kao potencijala ili ograničenja za razmještaj ljudskih aktivnosti.

2. *TO IV – "Prirodni prostorni sistemi BiH"*

Naziv TO nije adekvatan predloženom cilju i predmetu istraživanja u okviru ove TO. Prema predloženom predmetu sleduje – da se, ustvari, radi o vrlo značajnom delu ukupnog istraživačkog projekta, usmerenom na postavljanje varijanata koncepcije korišćenja prostora na teritoriji BiH, zasnovanim na odnosima struktura, vrednosti i razmeštaja prirodnih potencijala i ograničenja, sa jedne, i koncepcija dugoročnog tehno-ekonomskog razvoja, sa druge strane.

To je, po svom karakteru, sintezna oblast. Polazi od rezultata istraživanja iz drugih DC projekata, kao i rezultata istraživanja nekoliko TO iz ovog DC projekta (TO – II, V, VI i VII).

3. *TO V – "Tehnoekonomski prostorni podsistemi BiH"*

Predloženi cilj i predmet pokriva najvažnija pitanja iz ove oblasti. Rezultate iz istraživanja treba očekivati u sledećim pravcima:

– odnosi između nosilaca privrednih aktivnosti u prostoru i prema prostoru;

– prostorno-privredna struktura teritorije BiH (jedinice, organizacija, sektorski i teritorijalni polovi razvoja u postojećoj prostorno-privrednoj strukturi, njihova uloga u podsticanju razvoja privredno zaostalih područja);

– povezivanje postupka i metoda ekonomskog i prostornog planiranja.

4. *TO VII – "Naseobinski prostorni podsistemi BiH"*

Cilj i predmet proučavanja mreže naselja, posebno mreže centara su dobro postavljeni. Težište je stavljeno na ključna pitanja, koja treba da omoguće:

– da se centri prouče kao polovi prostorne organizacije delatnosti i životnih funkcija stanovništva, a zatim i kao polovi razvoja u mreži naselja;

– da se prouče prostorno-funkcionalne veze između osnovnih procesa na teritoriji BiH – urbanizacije, industrijalizacije, deagrarizacije i polarizacije.

III ZAKLJUČNA OCENA

Predloženi projekt u celini, kao i tematske oblasti i naučni programi, po svom značaju, funkciji, kompleksnom pristupu, ciljevima i predmetima istraživanja zaslužuju punu podršku. Trebalo bi da budu podsticaj da se i u drugim delovima jugoslovenskog prostora organizovano pristupi radu na ovakvom istraživačkom projektu.

Očekivani rezultati iz ovog istraživanja imaće dvostruki značaj. Prvo, omogućiće da se postavi relativno zaokružena, konzistentna teorijsko-metodološka osnova za proučavanje, planiranje i za usmeravanje razvoja prostornih sistema. Drugo, dobiće se kompleksna dijagnoza stanja, procesa (problema, disproporcija, vrednosti i potencijala) u prostornoj strukturi teritorije BiH i u njenim većim celinama.

Prof. dr Fedor WENZLER

Mišljenje o izvedbenom projektu naučno-istraživačkog rada u društvenom cilju XVII

Naučno istraživački rad TEORIJSKE I METODOLOŠKE OSNOVE PLANIRANJA I UPRAVLJANJA PROSTORNIM SISTEMIMA je veoma ambiciozan projekt koji bi mogao predstavljati značajan doprinos znanosti u ovoj oblasti ne samo za Bosnu i Hercegovinu već i mnogo šire.

Prije nego što se osvrnem na neke segmente htio bih upozoriti, a što je u uvodnom dijelu programa i dotaknuto, na činjenicu da većina drugih društvenih ciljeva od I do XVI sadrži u sebi prostorne komponente. Stoga podržavam prijedlog autora ovog programa da se provede postupak usklađivanja među njima u više krugova. Ovo naglašavam stoga što imam negativna iskustva u tom pogledu u vlastitoj sredini. Već i kratka analiza pojedinih društvenih ciljeva (DC) i kontaktnih oblasti sa programom DC XVII (str. 46-54) pokazuje značenje tog usklađivanja.

Predloženi izvedbeni projekt istraživanja za DC XVII konzistentan je i sveobuhvatan i na njega nemam načelnih primjedbi osim možda na TO I "DRUŠTVENI OKVIRI UPRAVLJANJA PROSTORNIM SISTEMIMA".

Mislim da bi istraživanje TO I trebalo biti veoma otvoreno prema novim kretanjima u našem društvu. Demokratizacija društva i politički pluralizam donijeti će bitne promjene i u sistemu planiranja i upravljanja prostorom. Stoga ne bi trebalo u istraživanjima polaziti od prilično kompromitiranog društvenog i tzv. samoupravnog

planiranja i odlučivanja u kojem je dominirala politika, voluntarizam i birokracija nad strukom i znanjem.

Iz izvedbenog projekta kod nekih tematskih oblasti nije dovoljno jasno u kojoj mjeri će istraživanja biti u završnom dijelu konkretizirana na prostor Bosne i Hercegovine a što je vrlo konkretno dato u programu za TO IV i TO VII. Bilo bi dobro da se to dopuni jer su takve konkretizacije očito predviđene, ali za ljude izvan uže struke nedovoljno čitljive. Također predlažem da se TO II/NO "D" spoji sa TO III u jedan program.

Ukoliko će radi nedostatka sredstava za ovako opsežan istraživački projekt doći do nekih redukcija i stvaranja prioriteta moje mišljenje da apsolutni prioritet imaju tematske oblasti IV "Prirodni prostorni podsistemi B i H" i VII "Neseobinski prostorni podsistemi B i H". Svoje opredjeljenje izbora prioriteta objasniti ću usmeno na kolokviju.